

„Der er ingen gud uden Allah,
og Muhammed er hans sendebud“.

(Den muslimske trosbekendelse, shahada. Jf. sura 112).

„Jeg er vejen og sandheden og livet;
ingen kommer til Faderen uden ved mig“

(Joh 14,6)

Indhold

Forord · 13

Indledning · 17

1 Generelt om islam · 19

Islams udbredelse · 19

Idealet om enhed og de mange forskellige former for islam · 19

Fire centrale begreber · 22

En fredelig eller en voldelig religion? · 23

2 Muhammed · 24

Den politiske og religiøse situation i Mellemøsten på Muhammeds tid · 24

De usikre kilder til skildringen af Muhammeds liv og lære · 25

Muhammeds liv · 27

Før udvandringen til Medina · 27

Udvandringen til Medina · 30

Årene i Medina, ændring i ledelsesstil · 30

Ændringer i Muhammeds holdning til jøderne og de kristne

og på privatlivets område · 32

Indtagelsen af Mekka · 34

Muhammeds død · 35

Er Muhammed forudsagt i Bibelen? · 36

Muhammedanisme? · 37

Spørgsmål og kommentarer til den muslimske forståelse af Muhammed · 39

3 Træk af islams historie · 47

Spørgsmålet om splittelsen mellem sunnier og shiaer og sufismens fremkomst · 50

Sunniislam · 51

Shiaislam · 52

Tolvene · 56

Ismailitterne (syverne) · 56

Åbenhed for nytænkning · 56

Sufismen · 57

Ahmadiyya-bevægelsen · 61

Aleviislam · 62

Islams fremmarch og konsolidering · 62

Ydre krise · 64

Indre restauration · 67

Strømninger bag islams politiske og religiøse renæssance · 68

Spørgsmål og kommentarer til den muslimske forståelse af islams historie · 72

4 Aktuelle muslimske opfattelser og grupperinger · 74

Radikal islam · 75

Fundamentalisme · 76

Islamisme · 77

Nyfundamentalisme · 80

Sammenfatning af radikal islam · 81

Moderat islam · 82

Traditionel islam · 83

Folkelig islam · 83

Sufisme · 84

Islamisk modernisme · 84

Islam i Europa og euroislam · 86

Brev fra 138 muslimer · 88

Liberal islam · 89

Tolkning af Koranen – hermeneutiske problemstillinger · 90

Spørgsmål og kommentarer til de aktuelle muslimske grupperinger · 93

5 De skriftlige kilder til islam · 96

Koranen · 96

Koranen, profeterne og de andre bøger · 96

Hvem forfalskede skrifterne, hvad blev forfalsket, og hvornår skete det? · 98

Muhammed, Abraham og Adam · 100

Koranens tilblivelse og samling · 101

Var Muhammed analfabet? · 103

Koranens status · 104

Koranens litterære kvalitet · 106

Koranen på arabisk – og oversættelserne · 107

Koranens opbygning · 108

Koranens indhold · 110

Fortolkning af Koranen · 111

Kontekstualitetsprincippet · 112

- Annuleringsprincippet* · 113
- Fire fortolkningsmetoder* · 114
- Hvem kan fortolke Koranen?* · 115
- Spørgsmål og kommentarer til den muslimske forståelse af Koranen* · 116
- Ligheder og forskelle mellem den kristne forståelse af Bibelen og islams forståelse af Koranen* · 123
- Hadith og sunna · 126
 - Spørgsmål og kommentarer til den muslimske forståelse af hadith og sunna* · 130
 - Spørgsmål og kommentarer til de skriftlige kilder til islam · 131
- 6 Trosbegreb, dogmatik og etik** · 133
- 7 Gudsforståelsen** · 136
 - Gudsforståelsen i Arabien på Muhammeds tid · 136
 - Gudsforståelsens tvetydighed · 137
 - Det dominerende træk i det muslimske gudsbillede · 139
 - Allah er én* · 139
 - Afvisning af treenighedslæren* · 142
 - De sataniske Vers* · 143
 - Allah er barmhjertig* · 144
 - Allah er retfærdig* · 149
 - Allah er ophøjet* · 149
 - Allah er „Herskeren på Dommens Dag“* · 150
 - Allah er skaberen* · 151
 - Billedforbud* · 152
 - Allahs almagt og alvidenhed* · 152
 - Allahs nærvær* · 152
 - Voluntarisme og determinisme?* · 153
 - Sammenfatning af den muslimske gudsforestilling · 155
 - Spørgsmål og kommentarer til den muslimske gudsofattelse · 155
 - Ligheder og forskelle mellem kristen og muslimsk gudsforståelse · 157
- 8 Synet på Jesus** · 163
 - Anerkendelse af jomfrufødsel, undergerninger og profetstatus · 163
 - Afvisning af Jesu inkarnation og guddommelighed · 165
 - Afvisning af Jesu korsdød og opstandelse · 166
 - Anerkendelse af Jesu eskatologiske rolle · 168

Spørgsmål og kommentarer til islams forståelse af Jesus · 168
Ligheder og forskelle mellem kristen og muslimsk forståelse af Jesus · 170

9 Frelsesforståelse · 176

Dommedag og skildringen af fortabelsen · 176

Frelsestilstanden · 178

Vejen til frelse · 179

„Troens fem søjler“ · 180

Trosbekendelsen · 180

Bønnen · 180

Almissen · 183

Fasten · 184

Valfarten til Mekka · 185

Sammenfattende om „troens fem søjler“ · 186

Syndsforsståelse · 188

Syndefaldet · 190

Guds og menneskets bidrag til frelsen · 191

Spørgsmålet om anger, tro og gode gerninger · 193

Frelsesvished – forudbestemmelse · 194

Spørgsmål og kommentarer til den muslimske frelsesforståelse · 197

Ligheder og forskelle mellem kristen og muslimsk frelsesforståelse · 198

10 Menneskesyn · 203

Gudsforståelse og menneskesyn · 203

Menneskets skabthed · 204

Menneskelivets mening · 205

Menneskets storhed · 206

Mennesket og skaberværket · 207

Synet på drab · 207

Menneskets mulighed for erkendelse · 208

Fri vilje, determinisme og fatalisme · 209

Andre menneskesyn inden for islam · 212

Spørgsmål og kommentarer til islams menneskesyn · 213

Ligheder og forskelle mellem kristent og muslimsk menneskesyn · 213

11 Tilværelsesforståelse · 215

Gudsforståelse og tilværelsesforståelse · 215

Virkeligheden består af Gud og ikke-Gud · 216

Den synlige og den usynlige virkelighed · 216
Gud og Djævelen · 217
Paradis og Helvede · 218
Engle og djinner · 219
Naturen · 220
Historie og tidsregning · 221
Religion og videnskab · 222
Religion, politik og samfund · 225
Ingen toregimentelære i islam · 227
Dar al-islami og dar al-harb · 229
Økonomi · 230
Spørgsmål og kommentarer til islams tilværelsesforståelse · 232
Ligheder og forskelle mellem kristen og muslimsk tilværelsesforståelse · 234

12 Etik og moral · 238

Generelt om den muslimske etik og moral · 238
Hvad er sharia? · 240
„Konstruktionen“ af sharia · 241
Kilderne til sharia · 242
 1. *Koranen* · 242
 2. *Hadith* · 243
 3. *Konsensus* · 243
 4. *Analogi* · 244
De fire retsskoler · 245
Fiqh-bøgerne · 246
Bestræbelsen på at finde sandheden – ijthad og taqlid · 247
Hvem har lov til at tolke loven og hvordan? · 248
Vestlige love i tillæg til sharia · 250
Sharias almenmenneskelige karakter · 253
Individaletik snarere end socialetik · 253
Aktuelle opfattelser af sharia · 254
Hvem omfattes af sharia? · 256
Spørgsmål og kommentarer til islams etik og moral · 257
Ligheder og forskelle mellem kristen og muslimsk etik og moral · 259

13 Tre konkrete problemstillinger · 262

1. Menneskerettigheder og demokrati · 262
 Islam og menneskerettighederne · 263

De muslimske menneskerettighedserklæringer · 265

Harmoni mellem islam og menneskerettighederne · 268

Ytringsfrihed · 269

Demokrati · 270

2. *Ægteskab, familieliv og kvindens stilling* · 274

Ægteskab og ægteskabsindgåelse · 275

Polygami · 277

Ægteskabsbrud · 278

Skilsmisse · 279

Kvindens kår · 280

Forbedring af kvindens kår · 280

Den patriarkalske familiestruktur · 281

Beskyttelse af kvindens ære · 282

Arveret og vidneudsagn · 283

Kvinder og religion · 284

Ligestilling – og det modsatte · 285

Tørklæde, slør og burka · 286

Kvinder i det danske moskemiljø · 287

3. *Forståelsen af krig* · 288

Idealet om fred · 288

Den krigeriske virkelighed · 289

Koranen og krig · 291

Begrebet jihad · 292

Den store og den lille jihad · 296

Martyrernes belønning · 298

Terror, selvmord og „martyr“-begrebet · 299

Krigsførelse mod frafaldne · 304

Ekskurs om troværdighed · 305

Spørgsmål og kommentarer til de tre konkrete problemstillinger · 308

Ligheder og forskelle mellem kristen og muslimsk forståelse

af de tre konkrete problemstillinger · 312

Om menneskerettigheder og demokrati · 312

Om ægteskab, familieliv og kvindens stilling · 313

Om krig · 315

14 Forholdet til andre religioner generelt og til kristendommen specielt · 318

1. *Generelt om de andre religioner* · 318

Sondring mellem de forskellige religioner · 321

Konsekvenser for afgudsdyrkerne (ikke-bogreligionerne) · 322

Dhimmi · 323

Missionerende islam · 324

Islam og religiøs frihed · 327

Omvendelse til og fra islam · 329

Islams holdning til jøderne · 332

2. Islams forhold til kristendommen og de kristne · 334

Kristendommen og den vestlige verden · 335

Kristendommen – en af de andre religioner · 336

De kristne, et af bogens folk · 336

Afvisningen af treenighedslæren · 336

Konkrete udsagn om kristendommen og de kristne i Koranen · 336

Grundholdningen til de kristne · 338

Muslimsk forståelse af relationen til de kristne i historiens løb · 339

Vold mod og diskriminering af kristne historisk og aktuelt · 339

Barnabasevangeliet · 340

Muslimsk kritik af kristendommens troværdighed · 342

Spørgsmål og kommentarer til islams syn på andre religioner generelt og kristendommen specielt · 343

Ligheder og forskelle mellem kristent og muslimsk syn på andre religioner · 345

15 Teologisk vurdering af islam · 348

Hvad skal vurderes – og på hvilket grundlag? · 348

Kort historisk vue · 350

Er islam velbegrunderet? · 352

Er den muslimske tro sammenhængende og virkelighedsnær? · 355

Ligheder og forskelle i forhold til kristendommen · 360

Sammenfatning og konklusion · 371

Ordforklaring · 374

Litteraturliste · 376

Noter · 387

Forord

Bogens titel, *Lydighed eller lovsang*, udgør også dens *tese*, nemlig at der bag de mange ligheder mellem islam og kristendom også er væsentlige forskelle, forskelle, der blandt andet kan udtrykkes med „Lydighed eller lovsang“.

Lydighed mod Gud spiller ganske vist en afgørende rolle i både islam og kristendommen. Ligeledes kender man både i islam og i kristendommen til lovprisning af Gud, fordi man i begge religioner kender til taknemlighed for Guds handlinger og gaver. Ikke desto mindre er der i islam en så markant vægtlægning på underkastelse og lydighed (selve ordet „islam“ betyder underkastelse, og lydighedsaspektet fremhæves i eksempelvis 4.59), hvor kristendommen i højere grad er præget af lovprisningen af Gud som Skaberen og af Jesus som Frelseren, at titlen *Lydighed eller lovsang* giver god mening. Mens den muslimske bønnesamling er præget af underkastelse, har kristne gudstjenester altid været kendetegnet ved lovsang.¹

Undertitlen, *om islam og kristendom*, kræver derimod en nærmere forklaring. Der er nemlig ikke tale om en bog, hvor islam og kristendom får lige megen plads, men snarere om en indføring i og en vurdering af centrale aspekter ved islam samt en overvejelse af ligheder og forskelle mellem islam og kristendom på disse områder. Sammenligningen af islam og kristendommen vil blive foretaget med udgangspunkt i en kristendomsopfattelse af luthersk, konservativ og evangelikal farve. I forbindelse med sammenligningen forudsætter jeg, at læseren har et grundlæggende kendskab til kristendommen, således at den ikke behøver at udfoldes nærmere.

Islam og kristendommen har i snart 1400 år levet side om side politisk, kulturelt og religiøst i meget vekslende indbyrdes relationer, hvor de på det religiøse område begge hævder at repræsentere den endegyldige og universelle sandhed om Gud, frelse osv. Og efter den kolde krigs ophør er islam igen blevet en betydningsfuld religiøs, kulturel og politisk faktor både globalt og i Danmark.

Det er imidlertid ikke primært de kulturelle og politiske aspekter ved islam, som denne bog vil fokusere på, men den religiøse, teologi-

ske side, selvom det – især når man beskæftiger sig med islam – ikke er uproblematisk at foretage en sådan sontring. Spørgsmålene, som står øverst på dagsordenen, er derfor: *Hvad tror man i islam? Er det en velbegrundet tro? Hvor forskellig er den fra den kristne tro? Hvordan bør man som kristen vurdere islam? Og kunne vi eventuelt lære noget af muslimerne?*

Men for at sætte disse spørgsmål ind i den rette ramme har det været nødvendigt at skitsere *islams oprindelse* med fokus på *Muhammed, islams historie og aktuelle fremtræden*. Også *Koranens* og *hadiths* karakter og status vil blive berørt.

Målsætningen med denne bog er at give præster, teologistuderende og andre interesserede en introduktion til islam med fokus på islams trosmæssige indhold og denne tros relation til kristendommen. Dette er af flere grunde vigtigt: 1. For at kunne møde og leve sammen med muslimer i åbenhed, fred og tolerance på et informeret niveau. 2. For at kunne imødegå ubegrundede synspunkter vedrørende forholdet mellem islam og kristendom, både fra muslimsk og kristen side, således at de egentlige ligheder og forskelle kan stå klart. 3. For på den bedst mulige måde at kunne bringe muslimer evangeliet om Jesus Kristus – selvom dette sidste anliggende i denne bog kun vil blive ganske sporadisk berørt. Hvad det angår, kan der blandt andet henvises til Chapman 2007.

Som overbevist kristen er det givetvis umuligt at skildre islam helt nøgternt og fordomsfrit. Ikke desto mindre er bogen båret af ønsket om at give et fair og retvisende billede af islam og muslimer, et billede, som flertallet af muslimer kan genkende. Det indebærer respekt og sympati for centrale sider ved islam, som for millioner af mennesker udgør en kilde til mening, ledelse, formål og åndelig vejledning, og det indebærer en overbevisning om, at langt de fleste muslimer er velmenende og redelige mennesker. Denne respekt er i øvrigt, hvad muslimer mest af alt anker efter fra befolkningen i Vesten (Esposito & Mogahed 2007, 61). Samtidig vil bogen være præget af en vis kristen selvkritik og en ikke mindre udtalt skepsis over for islams påstand om at udgøre sandheden om Gud, frelse osv. samt kritik af mange konkrete sider ved islam, både historisk og aktuelt. Der vil derfor være tale om en bog præget af kritisk sympati.

I den forbindelse vil jeg udtrykke en tak til Danmission for stipendium til studier ved Henry Martyn Institute i Hyderabad i Indien foråret 2005,

hvor den første spæde begyndelse til denne bog blev gjort, og til mine arbejdsgivere Menighedsfakultetet i Århus og til Fjellhaug Internationale Høgskole i Oslo, der har muliggjort studieophold i Nairobi m.m. i foråret 2010. Også en tak til dem, der på forskellige tidspunkter har læst udkast til denne bog og har bidraget med kritiske og konstruktive kommentarer. Tillige en tak til medarbejderne ved Kolon/Forlagsgruppen Lohse, der tålmodigt har fundet sig i, at færdiggørelsen af denne bog igen og igen er blevet udskudt.

Og ikke mindst vil jeg takke min ægteviv Laila, der vedholdende har tilskyndet mig til at få arbejdet med denne bog færdiggjort og (næsten) uden klagen har fundet sig i de mange aftener, jeg har tilbragt på mit kontor, og de måneder, jeg i forbindelse med denne bog har været bortrejst.

I forbindelse med 2. udgave af *Lydighed eller lovsang* har jeg rettet enkelte småfejl samt indføjet nogle klargørende synspunkter fra forskellig side. Det betyder også, at litteraturlisten er udvidet en anelse. Jeg har derimod med en enkelt undtagelse ikke kommenteret den aktuelle situation i Syrien og Irak og andre brændpunkter i den muslimske verden, da de langtrækkende konsekvenser indtil videre er helt uafklarede. Så i det store og hele er det helt den samme bog, som i første udgave.

Kurt Christensen
Aarhus, august 2015

Indledning

Der er flere ting at have for øje, når man skal skrive om islam. En af dem er, at man må sondre mellem, hvad Muhammed og Koranen lærer og muslimers nutidige praksis, og i den forbindelse også sondre mellem, hvad der er religion, og hvad der „blot“ er kultur.

En anden ting er at have øje for den historiske og aktuelle mangfoldighed, således at man hverken falder for fristelsen til at identificere islam med de mest radikale og højtråbende grupper eller uden videre anser de mest reformvenlige og progressive vestlige muslimer for at repræsentere islam på verdensplan. I den forbindelse er det også vigtigt at være opmærksom på, at enhver religion til stadighed udvikler sig, således at det ikke er muligt endegyldigt at fastlægge, hvad der er den egentlige islam. Udviklingen af den muslimske lov, dogmatik og mystik var tidlige udslag af denne proces. Aktuelt er meget sat til debat – i hvert fald i den vestlige verden. Og *Brev fra 138 muslimer* (se kap. 4: Aktuelle muslimske opfattelser og grupperinger) giver noget overraskende udtryk for, at islam og kristendommen er fælles om det dobbelte kærlighedsbud. Samtidig er det vigtigt at have øje for hovedtendenserne og at beskrive islam på grundlag af dem. Islam er ikke én ting, men heller ikke hvad som helst, men har en kerne og nogle typiske ytringsformer, det, som Miroslav Volf kalder „the ‘normative mainstream’ of Islam“ (Volf 2011,12), som det er muligt at beskrive og vurdere.

En tredje ting er fristelsen til at undlade at stille kritiske spørgsmål til islam. Denne fristelse kan camoufleres som respekt for religionernes verden, men bundet nok i virkeligheden ofte i frygt, en frygt, som findes blandt muslimer selv (Ramadan 2009, 165, 172). Dette sidste forhold vil jeg søge at tage højde for ved, at en række kapitler dels vil blive afsluttet med kritiske spørgsmål og kommentarer til islam, dels med en overvejelse af ligheder og forskelle mellem islam og kristendommen. Hvor langt kan vi gå sammen, og hvor må vejene skilles? De kritiske spørgsmål og kommentarer vil blive rejst med udgangspunkt i en almen, nutidig, vestlig tænkning.

I den forbindelse er jeg opmærksom på, at på en række af de punkter, hvor jeg stiller kritiske spørgsmål til islam, vil kritikere af kristen-

dommen med en vis ret kunne indvende, at jeg som kristen først burde feje for min egen dør. Denne indvending har jeg forståelse for og en del synspunkter på (jf. min bog *Postmodernismens udfordring til kristendommens sandhed. Refleksioner over den kristne apologetiks mulighed i en postmoderne kultur*, 2005). Ikke desto mindre vil jeg i denne sammenhæng i det store og hele ignorere den og fokusere på det, som er denne bogs anliggende: en præsentation og vurdering af islam.

Denne bog er i øvrigt skrevet med det ikke ubetydelige handicap, at jeg ikke behersker arabisk. Det er dog en vis trøst, at jeg deler dette handicap med adskillige muslimer verden over, og at også nogle muslimske fremstillinger af islam mere eller mindre lider af samme mangel (eksempelvis Usman 2001, xix).

Litteraturen, som ligger til grund for „*Lydighed eller lovsang*“, består af tre store grupper, der hver for sig kunne have været meget større – hovedsageligt publiceret efter 1980. Den første gruppe udgøres af muslimske fremstillinger, der både repræsenterer radikale, moderate og liberale udgaver af islam. Enkelte af disse fremstillinger har en populær, ikke-akademisk karakter. Den anden del af litteraturen består af relativt neutrale fremstillinger af den muslimske tro. Endelig udgør mere eller mindre kritiske kristne fremstillinger af islam en tredje hovedgruppe. Denne tredje gruppe rummer mange af grundkomponenterne for min vurdering af islam og overvejelserne vedrørende ligheder og forskelle mellem islam og kristendommen.

Nærværende bog rummer mange henvisninger til den anvendte litteratur. Der kunne og burde måske være endnu flere. Men af hensyn til læsbarheden har jeg i forbindelse med en sidste gennemlæsning valgt at fjerne en god del litteraturhenvisninger.

Arbejdet med „*Lydighed eller lovsang*“ tog sin begyndelse, længe før „det arabiske forår“ satte ind i 2011. Jeg har naturligvis siden da været meget opmærksom på de omvæltninger, som er sket. Samtidig har jeg kun i begrænset grad kunnet tage hensyn til dem, da deres langsigtede konsekvenser indtil videre er uafklaret.

Læsevejledning: Henvisninger til og citater fra Koranen knytter sig til den danske oversættelse fra 2006 ved Ellen Wulff. Tallene 3.97; 16.44 osv. henviser således, hvor andet ikke fremgår, til Koranens suraer og ayaher, dvs. til Koranens kapitler og vers. Alle årstalsangivelser følger, hvor andet ikke udtrykkeligt fremgår, traditionel vestlig tidsangivelse.

I Generelt om islam

Islam er den yngste af de såkaldte verdensreligioner. Ud over at være en verdensreligion kan islam også karakteriseres som en monoteistisk religion, en skriftreligion, en profetreligion, en lovreligion og en praksisorienteret religion (Sinding Jensen, 5).

Islams udbredelse

Geografisk strækker islam sig fra Vestafrika til Kina i et bælte fra ca. 10 til 40 grader nordlig bredde. Dertil kommer de muslimer, der lever spredt omkring i verden, herunder også i Danmark. Islam er majoritetsreligion i omkring 55 lande. De fleste skønner, at antallet af muslimer ligger på omkring 1300 millioner, hvoraf mindst 500 millioner lever i Sydøstasien: Pakistan, Indien, Bangladesh og Indonesien, mens kun omkring 20 % af alle muslimer er arabere. Det gør islam til den næststørste religion. Kristendommen anses normalt for at være den største med over 2 milliarder tilhængere. Disse tal må dog tages med et gran salt. Det er nemlig langt fra alle i den vestlige verden, der er kristne. Og det forholder sig heller ikke sådan, at alle i den muslimske verden er praktiserende muslimer, selvom troen givetvis betyder mere for en gennemsnitlig muslim end for en gennemsnitlig vesteuropæisk „kristen“.

Det anslås, at der bor ca. 20 millioner muslimer i Vesteuropa, hvilket svarer til ca. 4 % af den samlede EU-befolkning. Den største muslimske befolkningsgruppe har Frankrig med 5,5 millioner, mens der bor 3,2 millioner i Tyskland, 1,5 millioner i Storbritannien og 1 million i Italien. I Danmark bor der ca. 200.000 mennesker med muslimsk baggrund, hvoraf den første del kom som gæstearbejdere og den anden primært som flygtninge (Sinding Jensen, 2. Esposito & Mogahed 2007, 2, 4f., 113, 140. Kühle 2006, 25, 41 og 43. Simonsen 2008, 238). På verdensplan lever omkring 1/3 af alle muslimer som mindretal i ikke-muslimske lande (Volf 2011, 244).

Idealet om enhed og de mange forskellige former for islam

Forestillingen om Guds enhed, *tawhid*, udgør en yderst central tanke

blandt muslimer. Skønt ordet ikke findes i Koranen, er det implicit til stede i bekendelsesformlen: „Der er ingen Gud uden Allah“ og i de talrige henvisninger til, at Gud er uden partnere eller medarbejdere, som findes i Koranen (Mawdudi 1983, 24. Ruthven 1997, 49. Sinding Jensen, 8. Opsal 1994, 28. Chapman 2007, 63). I forlængelse heraf er det også en central del af mange muslimers selvforståelse, at alle muslimer er en del af et globalt muslimsk fællesskab, *umma*, til tider omtalt som „den muslimske nation“. Én gud og ét fællesskab af rettroende. De to ting hører sammen. Og denne tankegang har tydelig basis i Koranen: ”Du skal ikke have noget at gøre med dem, der splitter deres religion op og bliver til forskellige retninger” (2.159). Fællesskabet er for mange muslimer langt mere identitetsgivende end den individuelle overbevisning (Arendt 2001, 26). „Der er ingen forskelle på muslimer: sunni eller shia betyder ingenting, vi er alle et“, som danske muslimer har udtrykt det (Kühle 2006, 37. Norlén 2009, 14f.).

Denne insisteren på, at det frem for alt er enheden, der kendetegner både det guddommelige og islam, står imidlertid i stærk kontrast til den mangfoldighed, som kan iagttages i den muslimske verden. Islam er på ingen måde en homogen størrelse. Og sådan har det været lige fra begyndelsen. Rigets enhed, som skulle afspejle den guddommelige enhed, blev kun godt tyve år efter Muhammeds død afløst af splittelse.

Det kan af mange grunde være vanskeligt at generalisere om islam. På det ydre plan kan man konstatere, at islam rummer både geografiske, etniske, sproglige og kulturelle forskelle. Alle er desuden enige om, at islam historisk set ikke blot har været en religion, men også en samfundsform, en civilisation. Og aktuelt kan islam både være en *religiøs tro*, en *politisk ideologi* og en *personlig identitet eller en grupeidentitet* (Ruthven 1997, 2).

Og selv når vi fokuserer på islam som religion, er der ganske betydelige forskelle. Man sonderer normalt mellem tre grupper inden for islam: *sunnier*, *shiaer* og *sufier*. I historiens løb har der derudover været et utal af fraktioner og sekter. Det rejser spørgsmålet, om det er muligt at udpege en retning eller en gruppe som *repræsentativ for islam*. Og så viser dette spørgsmål sig alligevel fra en bestemt synsvinkel at være relativt enkelt at besvare. Der er nemlig ingen tvivl om, at det er *sunniislam*. Ikke blot udgør sunnimuslimer flertallet overalt i verden – bortset fra Irak og Iran og måske også Libanon, hvor shiaerne er i overtal, og enkelte andre områder, hvor muslimer af sufiorientering udgør flertallet. Ofte tales der

om, at omkring 85 % af alle muslimer er sunnimuslimer (Esposito & Mogahed 2007, 2). Men dertil kommer, at sunnierne gennem alle århundreder har stået for den toneangivende teologiske refleksion. Jeg vil derfor i det følgende i hovedsagen holde mig til den sunnimuslimske tradition. I øvrigt er de teologiske forskelle mellem sunni- og shiaislam efter de fleste forskeres mening relativt begrænsede.

En årsag til den omtalte muslimske mangfoldighed er, at man traditionelt har vist stor *respekt for de lokale traditioner* i de lande, hvortil islam er blevet udbredt. Det betyder, at der aktuelt er ganske store forskelle fra land til land på, hvordan man praktiserer sin muslimske tro. Denne respekt for forskelligheder synes dog nu mange steder, blandt andet under pres fra den saudiarabiske islamtolkning, at være under afvikling. En anden grund til den muslimske mangfoldighed er, at enhver religion som nævnt til stadighed *udvikler og ændrer sig*. I islam sker denne udvikling og ændring dog kun langsomt på grund af den afgørende plads, som Koranen, hadith og sharia indtager, og på grund af en udbredt ængstelse i mange sammenhænge for enhver fornyelse (Ramadan 2009, 171).

Aktuelt kan vi konstatere, at meget *forskelligartede grupper og retninger*, både radikale, moderate og liberale, hævder at repræsentere den sande islam, og at meget af det, som udgiver sig for at være islam, ikke er det (Tabbarah 1998, 8). Ahmed Akkari udtrykker det på den måde, at „Virkeligheden ... var og er, at islam er en stor samling af sekter, fraktioner, grupper, organisationer og politiske bevægelser med hver sin dagsorden og hver sin tolkning af de samme gamle tvetydige religiøse tekster“ (Akkari 2014, 379). I den forbindelse møder vi også overvejelserne om, hvorvidt det er muligt at tale om en speciel vestlig form for islam. Denne sidste problemstilling vil vi vende tilbage til i kapitel 4: „Aktuelle muslimske opfattelser og grupperinger“.

Midt i alle disse variationer og splittelsesfaktorer er der ikke desto mindre noget, som alle muslimer er enige om: troen på én Gud, på hans profet Muhammed som den sidste og bedste budbringer, englene, Dommens Dag, Koranen, samt på bestemte regler for moral og handlinger, ikke mindst praktiseringen af „troens fem søjler“, det vil sige trosbekendelsen, bønnen, almissen, fasten og pilgrimsrejsen til Mekka (Sinding Jensen, 3, 14f. Armour 2002, 25).

Og på trods af den skitserede mangfoldighed mener jeg som nævnt, at det er muligt med udgangspunkt i sunniislam at udsondre nogle bærende træk ved islam og at beskrive og vurdere islam på det grundlag.

Fire centrale begreber

Islam betyder *underkastelse under Allahs vilje* og er som betegnelse for den sande religion ifølge sura 5.3 bestemt og åbenbaret af Gud selv (Sinding Jensen, 2. Chapman 2007, 59. Ifølge Tabbarah 1998, 10f. kommer islam af „salima“). Senere kom islam også til at betegne tilslutningen til menigheden, blev en betegnelse for hele den muslimske civilisation m.m.

Også en anden forestilling spiller med i forståelsen af islam, nemlig tanken om *salaam*, fred. Nogle muslimske teologer har forklaret det på den måde, at ved at antage islam kommer den troende i et fredsforhold til den almægtige verdenshersker, Gud (Esposito & Mogahed 2007, 7).

Muslim betegner *en, som har overgivet sig til Gud* (konsonanterne s-l-m forekommer både i islam, at underkaste sig, og i muslim). Islam er den frivillige totale hengivelse til den ene almægtige Guds vilje, og den, der således underkaster sig Allah og med overbevisning udtaler islams trosbekendelse, er en muslim. Men muslim er også betegnelsen for den, der er født af en muslimsk far, og som overtager faderens konfessionelle identitet uden nødvendigvis at tilslutte sig troens dogmer eller dens praksis (Ruthven 2000, 3). Dette rejser spørgsmålet om, hvor lidt der skal til, for at man kan betragtes som muslim: Kan man, som Kühle udtrykker det, være muslim, hvis man ikke tror på Gud og aldrig har prøvet at bede, men ens forældre er opvokset i et muslimsk land? (Kühle 2006, 40. Jf. Sinding Jensen, 4). Og er det nok at bekende: „Der er ingen gud uden Allah, og Muhammed er hans sendebud“, eller kræves der også hjertets tro og troens praksis? Som svar på disse spørgsmål vil mange henholde sig til, at flertallet af muslimer på et tidligt tidspunkt accepterede, at bekendelsen (og den ydre overholdelse af ritualer) og troen (*iman*) repræsenterer henholdsvis ydersiden og indersiden af det religiøse engagement, og at enhver muslim skal søge at udfolde troens praksis. Tariq Ramadan henviser i den forbindelse til shahadaen (bekendelsen), som gør et menneske til en muslim, og sharia, som viser, hvordan man skal være muslim (Mawdudi 1983, 65. Ramadan 2002, 66). En anden gruppe, kharijitterne, hævdede imidlertid en strengere definition af „muslim“. Nogle moderate muslimer beskylder i vore dage de mere militante grupper af islam for at være kharijitter (Ruthven 2000, 3f og 6f. 57. Chapman 2007, 106).

Moske kommer af masjid og betyder ordret stedet, hvor man ydmyger sig, kaster sig i støvet. Ordet moske betegner imidlertid ikke blot en konkret bygning (bederummet), men også den organisation/forening,

der benytter lokalet. Formentlig findes der i alt ca. 115 moskeer i Danmark (Kühle 2006, 65).

Imam benyttes i flere forskellige betydninger. En almindelig forståelse er, at det er den person, der leder de daglige bønner, *salat*. Imam har imidlertid også andre betydninger. I Koranen benyttes imam som en ærestitel, og derfor benyttes imam undertiden også som betegnelse for en muslimsk religiøs og politisk lederskikkelse både blandt sunni- og shia-muslimer. Ofte har imamer en vis uddannelse, men indholdet af denne uddannelse kan variere ganske meget fra land til land (Kühle 2006, 154).

For den almindelige dansker er imam den mest benyttede betegnelse for en muslimsk autoritet. Og man kan konstatere, at imam nu også blandt muslimer i Danmark i stigende grad benyttes som synonym for en *alim* (religiøs lærd) og ikke blot som betegnelse for en bønneleder (Kühle 2006, 72).

Andre begreber findes forklaret under „Ordforklaring“ sidst i bogen.

En fredelig eller en voldelig religion?

Når man støder på islam og muslimer i medierne, får man let det indtryk, at der er tale om en voldelig religion, hvis tilhængere er tilbøjelige til hurtigt at gribe til magt og vold for at forsvare troen og for at udbrede deres synspunkter. Dette billede er ifølge mange muslimer en forvrængning, der skyldes, at de vestlige medier fokuserer på det voldelige muslimske mindretal og overser det fredselkende flertal. De vil blandt andet hævde, at islam ikke er årsagen til volden, men blot dens kontekst. De peger også på, at ordet islam, underkastelse, er tæt forbundet med ordet for fred, *salaam*, og at muslimer verden over hilser hinanden og fremmede med ordene: Fred være med dig (*as salaam 'alaikum*), og det vigtige dokument *Brev fra 138 muslimer* fra 2007 er primært skrevet for at mane billedet af islam som en voldelig religion i jorden (Ruthven 2000, 1, Esposito & Mogahed 2007, 136, 163, Volf 2011, 152). Efter mit skøn er det på den ene side givetvis rigtigt, at det store flertal af muslimer er ordentlige og fredelige mennesker, og at den voldelige ekstremisme kun repræsenterer et lille mindretal. På den anden side står de, der vil betegne islam som den mest voldelige af verdensreligionerne, paradoksalt nok heller ikke uden argumenter, hverken historisk eller aktuelt. Denne problemstilling vil vi blandt andet vende tilbage til i kapitel 13: „Forståelsen af krig“.